

Leo BUTNARU

VEDEREA
dinspre
VEDERE
spre

ALȚII

(*Yes-Euri*)

pe meterezele cetății Soroca etcetera, există zeci, sute de ierarhii personale referitoare la poezii și poezia română. Însă o ierarhizare cât de cât de ansamblu, aproape credibilă, încă nu avem. Sunt chiar și ierarhii regionale, județene, sau văzute din provincii. Ierarhii ale grupurilor și prietenilor de scriitori, critici și poeți de-a valma. Există ierarhii înjghebate la unele reviste de cultură și literatură. Probabil, există... – dar există totuși și șubrede ierarhii universitare și de-a dreptul catastrofale – ierarhiile academice, în special cele de la Chișinău, unele – de jurii. Astfel, literatura română e derutată prin ierarhizări confuze, adică nici pe departe credibile.

În ce privește (doar...) specificul „axiologiei” din estul României, interriversan, la Chișinău chiar și cei mai răsăriți critici se țin, strict, de regula listei: primul, al doilea, al treilea scriitor (poet, prozator/romancier...). De regulă însă, unul zice: cel mai bun poet este Q, altul – cel mai bun este W, mai celălalt – că vârful Parnasului din vreo suburbie e R, de te miri ce registru redus al sensibilității și percepției axiologice au. Acestora să nu le vorbești de stiluri, personalizări, diversitate, eventuale paralelisme ale mai multor autori de vârf, ci, strict, spune-le de unu. Rigurozitatea listei este „armată” de inflexibilitatea dogmatică și lipsa unui demers creator în textele respectivilor dibuitori critici literari. Opțiunile lor personale nu sunt în nicio relație cu obiectivitatea. Ei sunt prinși într-un sport al clasamentelor la nivelul amatorilor de literatură și nu al exegeților. Din păcate.

Dar în această disonanță sau cacofonie axiologică ce să facă scriitorul propriu-zis? Nimic altceva decât să se străduie să rămână pe orbita sa predestinată, a cunoașterii și literaturii, curiozității și iluziei necesare, toate concentrate în eforturile de luciditate și onestitate de a nu se falsifica el pe sine însuși și de a nu se lăsa falsificat de alții sau de împrejurările sociale. Concomitent, sau în aceeași ordine de idei, scriitorul de valoare nu trebuie să aibă pretenția de a fi încadrat de critica profesionistă, găsind destul de nobilă critica artiștilor, a colegilor. Aceasta, în vectorii cu bătaie prelungă ai ideii lui Charles Baudelaire că poetul cultivat, inteligent, bineînțeles, este în stare să definească atât propria poezie, cât și însăși condiția poeziei, în general.

· Revista literară
Nr. 3, 2019

Cuprins

Starea de debut(ant)	3
Acum 50 de ani, poet român debutant în URSS	11
Dinspre alții – spre mine	23
Săteanul de ieri scriind despre oraș	29
Ghinion și învățăminte	34
Liviu Damian: poetul dintr-o generație de prunci cărunți	35
Mărturisiri la rupere de vreme și cutremur de destine*	59
Jurnalul lui Vasile Vasilache (și nu numai...)	76
Ere și epoci pe sponci	96
„Junimea” a fost o... gașcă?	102
Odiseea unduțașilor	111
Șaptezecist, optzecist?...	113
Mai că boemă, la Chișinău	116
Note la ierarhie sau despre numărul 33	118
Creația și politica sau scurtcircuitul de personalitate	121
Temperarea necesară	126
Cititorii mei/tăi/lui/noștri	128
Prietenul, cărțile și întâmplările aproape fantastice	129
Occidentul și limba... moldovenească.	
Dramatic, despre un onorariu	134
Din vremuri în care se modifica paradigma	136
Să te pui sub semnul întrebării	144
În consubstanțialitate	147
Probabilitatea și poezia	153
„Metafora absolută”	157
Poezia ca dezvăț de mulțime	161

Lev Tolstoi în Moldova și Tara Românească (1854)	164
Panait Istrati - deschizător de drum spre spațiul literar rus.....	182
Marinetti și avangardismul rus	193
O reticență moștenită și indusă față de ideea de avangardă	221
De la internaționalizarea stepelor – la postmodernism	224
Osip Mandelștam în românește și umbra lui Nichita Stănescu la Voronej	232
Nichita Stănescu la Chișinău	240
Despre numele bunicilor lui Nichita Stănescu	247
De unde vine și ce înseamnă numele Jivago?	250
Unele din primele mele traduceri	253
Cânt de slavă pentru căciulița greierașului	258
Nițică... cenzurare sau firească adaptare, contemporaneizare?...	259
De la heraldii negri la troleibuz spre cer	261
„Viteza” de elaborare literară	263
Mult, puțin?	273
Pripeala genurilor	281
Limbajul, stilul. Dar și scriitura... tãmbãlau	282
Oralitatea insipidă sau conspirația grafomanilor	287
Regula listei	297

Referințe

* * *

Prin scrisul, prin literatura sa Leo Butnaru reprezintă spiritul de emancipare categorică și definitivă a literaturii dintre Prut și Nistru de sub dominanța clișeeleor tradiționaliste, noua ei imagine ce se vrea integrată fără rezerve în circuitul de valori general-românești. Aceasta îi este caracteristic în mai multe genuri pe care le abordează, inclusiv în eseuri, precum dovedește și noua sa carte *Vederea dinspre alții, vedere spre alții*, ce are o dublă turnantă – prima, despre scriitorii/literatura contemporană („Liviu Damian: poetul dintr-o generație de prunci cărunți”; „Serafim Saka – Mărturisiri la rupere de vremei și cutremur de destine”; „Jurnalul lui Vasile Vasilache”...), despre procesul de debut și maturizare în sumbra perioadă de acum 50 de ani, despre viața literară din prezent.

A doua parte a cărții este dedicată, în mare, literaturii avangardei (a se vedea eseurile „Avangarda literară rusă ca fenomenologie”, „Contemporaneizarea conștiinței și creativității”, „Marinetti și avangardismul rus”, „Doamnele avangardei și dragostea”, „O reticență moștenită și indusă față de ideea de avangardă”, „De la internaționalizarea stepelor – la postmodernism”...).

O altă temă de bază abordează traducerea ca artă, domeniu în care Leo Butnaru excelează, abordată în eseurile „În zodia tratativelor”, „Despre unele din primele mele traduceri”, „De unde vine și ce înseamnă numele Jivago?”, „Osip Mandelștam în românește” ș.a.

Majoritatea eseurilor au fost publicate în cele mai prestigioase reviste (*România literară*, *Revista literară*, *Contrafort*, *Lucașul*, *Sud-Est* etc.

În fine, trebuie menționat că acest volum de eseuri are și certe calități de document și discurs istorico-literar, ceea ce o face necesară, în primul rând, în bibliotecile publice.

Arcadie Suceveanu

Aprobat de Comisia de selecție
pentru editarea cărții naționale și editat cu contribuția
Ministerului Educației, Culturii și Cercetării
al Republicii Moldova.

Redactor: *Inga Druță*

Procesare computerizată: *Veronica Mariș*

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova

Butnaru, Leo

Vederea dinspre alții, vedere spre alții: (Yes-Euri) / Leo Butnaru. – Chișinău: *Epigraf*, 2020 (F.E.-P. *Tipografia Centrală*). – 300, [4] p.

Apare cu contribuția Min. Educației, Culturii și Cercet. al Rep. Moldova. – 500 ex.

ISBN 978-9975-60-360-7.

ISBN 978-9975-60-360-7

© Leo Butnaru

© Editura *Epigraf*, 2020

Starea de debutant)

Nu există exactitate în a identifica, retroactiv, momentele în care a prins a te bântui gândul la literatură, la poezie. Chiar așa zis: la literatură, la poezie, pentru că poți avea gânduri... literare, poeticești, fără să fii atras de literatură sau poezie ca expresie – a ta pentru alții, ca scriere a lor, prin modificare, potrivire, stilizare. Astfel că acele prime imbolduri pot fi oarecât identificate, dar mai curând presupuse, potrivite. Poate ieși din asta un pasaj autobiografic frumos, la unii – destul de... mustos. Însă important e totuși că, oarecând și oarecum au existat acele momente ce-ți dădeau fiori întru creație, poeticești, îmboldindu-te (literar spus: impulsționându-te) să scrii, să-ți croiești pârtii de versuri sau de proză înșiruite în rândurile celor dintâi pagini ale tale de pre-debutant sau debutant mai răsărit, mai de luat în seamă.

În ce mă privește, cu oarece exactitate, poate că chiar destul de mulțioară exactitate, cred că misteriosul prim impuls de a potrivi versuri mi s-a întâmplat în toamna anului 1964. Numai că nu aș putea numi cu aceeași „precizie” și locul: sau că în livada unei case de la numărul 28 al străzii Krutaia (Abrupta; azi – strada Circului) din Chișinău, sau în patul din acea casă, spre un miez de noapte, înainte de somn. Sau poate în clasele școlii medii nr. 11 „Ion Creangă” din capitala RSS Moldovenești, unde ajunsesem de-a dreptul amărât că, într-o școală dintr-un sat de pe Răut, Chițcani, eram nedreptățit la note, pe multe din care eu mi le-aș fi vrut maxime, însă pe care profesorii neospitalieri din acea localitate mi le dădeau *înapoi*, mi le scădeau cu cel puțin un punct. Tristă și nici pe departe exemplară îndoielnica lor pedagogie fără niciun Dumnezeu...

Da, la Chișinău am fost adolescentul care trăia... imprevizibil, „neplanificat” o copilarie de... scriitor care tindeam să ajung...

Junele în care își purta prin locurile mai ferite ale orașului tristețile itinerante de adolescent, aflat în grea perioadă de desprindere de sat și de integrare urbană. Conștient sau fără a realiza acest fapt, novicele ce eram încerca să-și stimuleze posibilele întâmplări „de creație” sau chiar evenimente ale spiritului său avid, neliniștit, ce l-ar conduce spre o mai bună cunoaștere a tainelor îndeletnicirii/profesiei jinduite, cea de scriitor, care ar vrea să i se întâmple în mod... accelerat, abundent, conform naturii sale.

Acum bineînțeles că mă ispitește și întrebarea de sine dacă, rămânând la Negureni, la Răut, aș fi început să scriu versuri. Cred că da.

Numai că pe acolo, la țară, în modestele biblioteci din Negureni și Chițcani, sigur că ar fi evoluat altfel adolescentul care găsi curajul să se „transplanteze” din satul sovietic moleșit, adormit, indiferent și speriat de fantome în orașul ceva mai liber, mai dezvoltat, mai curajos în cele existențiale. Astfel, încetul cu încetul, în vălmășagul reacțiilor de la școală, dar mai ales în vălmășagul stradal, cotidian, începea să priceapă cât de pernicioasă este ideocrația utopică, partocrația comunistă în melanj inevitabil cu șovinismul și imperialismul rusesc.

Probabil, acolo, pe lunca Răutului, mai amânat totuși, ar fi venit timpul, de după anumite acumulări, când tânărul sau relativ tânărul om creator ar fi fost tentat să înainteze... în sine, să încerce a se „ghici”, a se surprinde în procesul de ideogenie, adică de iscare și formare a ideilor care duc la apariția și formarea unui text literar, fie poetic, fie prozastic.

Fiind elev, neofit în oraș, trimiteam texte la redacții. Unele erau remarcate și chiar... elogiare la *Tinerimea Moldovei*, ceea ce – avea să-mi spună odată Ștefan Lozie – îl supărase nu se știe de ce pe mereu și oriunde supraveghetorul Arhi(p) Cibotaru. Iar 5 mai 1967 ar fi data la care am fost pentru prima oară conșcris, ca debutant, în registrele neoficiale ale literaturii, dar oficiale ale presei: mi se publicau două poeme în ziarul republican *Tinerimea Moldovei*.

Apoi, ajuns student la Jurnalism și Litere, de asemenea grație mediului, anturajului, am început să... dibui, parcă ceva mai lucid deja, încercând să aplic alte principii de raportare la cuvânt, față

de cuvântul mai că terfelit în banalitățile versificațiilor realist-socialiștilor de la Chișinău, dar și din întreaga Uniune Sovietică. Bineînțeles, cu anumite excepții, cu anumite îndrăzneții de a trece pe piste de poezie europeană modernă, cum se întâmpla printre unii poeți din Țările Baltice. Mai puțini, dar existenți totuși și prin Georgia, Armenia.

Cred că am simțit nu că repede, ci aproape brusc, din primul meu an de studenție, diferențierea de manifestare față de averea, mai bine spus – față de spuza de cultură literară cu care venisem de la țară (unde mă întorsesem după un an de studiu în Chișinău), eu reușind a mă conecta avid la alte registre de lectură, cunoaștere, la alte spații estetice, spre care îmi orientam plăpânde tentative de creație, dându-mi deja clar seama de delimitările acestora de pășunismul în oarece melanj cu ideologia oficioasă, pernicioasă. Încercam jindul de a mă încadra în modernitate și dorința de a fi sincron cu cei de o seamă cu mine, debutanți în dreapta Prutului, pe care îi cunoșteam din *Luceafărul*, *România literară*, *Contemporanul*, alte reviste care erau, mi se părea, destul de generoase cu semenii mei româno-transfrontalieri.

Cu ajutorul Domnului și al muzelor, începusem a mă iniția în literatura lumii, înaintând încetul cu încetul în imensitățile ei, cea din estul Moldovei, studiată la cursurile universitare, trezindu-mi tot mai multe și acute semne de întrebare și dubii tot mai... certe (!), încât, de la un moment încolo, am prins a încerca mai curând dragostea față de cel depărtat decât față de cel apropiat. Adică, încercam să înțeleg scriitorii de peste mări și țări, ale căror cărți nu le mai întâlneam până atunci, la 17-18 ani (Whitman, Pound, Jiménez, Montale, Apollinaire, Ritsos, Elytis, Desnos, Trakl, Celan, Rilke, Lorca etc., etc.), în timp ce sentimentele și interesul pentru „apropiați” chișinăuieni de pe axa Lupan-Istru-Cibotaru-Boțu etc. îmi erau în continuă scădere, până la – deja! – persiflare, parodiare.

Între „depărtați” și „apropiați” se aflau, firește, „intermediarii” literaturii noastre române autentice, despre care nu se vorbea la cursurile universitare de la Chișinău – Barbu, Bogza, Blaga, Argehezi, Bacovia etc., pentru a se ajunge la Sorescu, Stănescu etc. Și deci am temei să consider că perioada mea de formare între debut

și tânăr scriitor cu ceva contur recognoscibil s-a întâmplat tocmai în mereu creșterea de intensitate a „dragostei pentru cel depărtat”, îndepărtându-mă tot mai mult de „cel apropiat”. Ba chiar, față de unii troglodiți ce erau scriitori încercam o adevărată repulsie. Antiteza era firească și venea exact în linia remarcii lui Nietzsche: „Însuși dezgustul dă aripi și puteri, ce simt izvoarele proaspete”.

Era perioada de neofit în oraș, când ispitele sunt mari, rezistibile, și tu, cu puțină ta experiență de viață, trebuie să spui da sau nu posibilei aventuri, excentricități, revolte, care-ți puteau fi și utile, însă care se puteau întoarce împotriva-ți. Plus că – știți dumneavoastră! – la această vârstă cam ești chinuit de micile succese publicitare care ți se par totuși inferioare speranțelor tale de adolescent nerăbdător și maximalist.

Eram la vremea încercărilor, pe care le faci tu, dar și a încercărilor la care ești supus, inerent, de condiția ta de scriitor în formare; vârsta maturizării harului de creator care îți oferă impulsuri esențiale pentru arta ta, ce ar putea ajunge să se contopească deja indisolubil cu existența ta de om și de artist. Arta întrupată în destin.

Dar ar trebui să amintesc și ceva „paralel” poeziei: cu foarte puțini bani la îndemână, un adolescent venit la oraș e încercat și de stări psihice deficitare-existențiale, zise și depresii. Doamne ferește ca aceasta să ducă la oboseala de a fi tu însuși, cum citisem undeva. Trebuie să te încăpățânezi a-ți face curaj în fața vieții, să-ți alungi ispititoare frică ce ar putea degrada în lașitate.

Arabii au un proverb excelent: „Oamenii seamănă mai mult cu timpul lor decât cu părinții”. Astfel că debutantul care am fost semăna cu ceea ce se întâmpla, ca mișcare de idei, cultură, dar și represiune ideologică, în Chișinăul anilor '60. Dar și cu mișcarea studentească din Franța anului 1968, pe atunci eu însumi fiind student în anul doi universitar. Cu zguduirile din Cehoslovacia, când tineri alde noi se autoincendiau, protestând față de invazia sovietică în țara lor. Semănam cu cei din ghetoul samizdatului din URSS, cu exuberanța poetică a generației lui Voznesenski... Semănam cu astea și atâtea altele eu, cel care eram în regimul conștiinței, timpului și spațiului interioare, secrete, ale unui tânăr de la Jurnalism relativ informat, cu timpanele sensibile la vocile radiourilor occidentale.

În anii 1968–1969, prin căminele noastre studentești se auzea și Tom Jones cu melodiile sale de protest, în una din ele existând și memorabilul refren la care ne făcurăm atenți: „Cât timp trebuie să mai trăiască omul/ Pentru ca să devină liber?”. Cântărețul întreba și din partea noastră, a acelor cărora nu le era permis să întrebe de mai multe lucruri care se întâmplau în comunism. Erau atenți la atari întrebări mai ales scriitorii încă studenți, care începuseră deja a vedea și a interpreta altfel realitatea socială, imperialismul ruso-sovietic, decât ar fi dorit oficialitățile universitare, ca să nu mai vorbim de *măbărimea* troglodită din CC-ul antinațional.

Realitatea își „insinua”, parcă, simțul nedreptății în instinctul și intuiția unora dintre noi, studenți, ce făceam parte dintr-o categorie nu prea numeroasă de cetățeni, curioasă și neliniștită, neliniște ce trecea, treptat, în nemulțumire, în care se trezea ca și cum predestinat acel ovidian *Mitimur in vetitum semper, cupimusque negata* – Năzuim mereu la ceea ce este interzis și dorim ceea ce ni se refuză.

Pe la anul trei sau patru de studenție, mi s-a propus să fiu angajat cu jumătate de normă la secția artă-cultură a ziarului *Tinerimea Moldovei*. De aici încolo, parcă, am început să pricep mai limpede că poetul, oricât de visător și cu capul în nori ar fi el, nu poate evita totuși proza utilitară a vieții cu listele ei de angajări și oarecare leafă încasată. În toate astea bineînțeles că apăreau destule impedimente și imposibilități, care făceau ca spiritul și dorința lui de a se modela, de a se constitui scriitoricește, de a se orienta în jinduitele perspective să-și scape sieși ca posibilitate de conștientizare și consolidare.

Și, permanent deja, obsesional (îmi aduc perfect aminte acele stări!) – implicațiile euristice personale și deducții pe bază de similitudini – vezi, citești la alții, după care „scotocești” în propria ta fire, să te dumirești, dacă e posibil, cam ce înzestrare ai tu pentru poezie, vei fi în stare să dai ceva de, cel puțin, valoarea nepieritoare a unor metafore drept „stropi de eternitate”, precum le numise cineva și pe care le culegea cu grijă până și celebrisimul deja Jorge Francisco Isidoro Luis Borges Acevedo (îți treceai în carnet numele deplin, lung al acestui scriitor charismatic, cunoscut, de fapt, ca Borges), care pescuia, să zicem, metaforele folclorului nordic:

barba – pădurea fălcii; brațul – piciorul omoplatului; vulturul – cocoșul morților; berea – valul paharului; inima – dura ghindă a minții (ce unificare rațiune-simțire!); corbul – pescărușul urii; spada – vâsla sângelui; limba – vâsla gurii; sângele – berea corbilor... Spuneți și dumneavoastră de nu e superb! Menționez aceste lucruri pentru a recunoaște că și atunci, demult, la debut, și acum, în plină maturitate, sunt fascinat de metafore, le caut, le admir și mă războiesc cu cei care crâcnesc împotriva lor. Dânșii nu o fac decât din neputința lor de a le găsi; ura lor e, de fapt, semnul recunoașterii capitulării față de unele din supremele cerințe ale artei: afirmarea prin metaforă, pe care, pe drept cuvânt, precum spuneam, cineva a numit-o „strop de eternitate”. Metafora este cel mai indestructibil element al artei, poate că e și liantul ei *sine qua non*.

Concomitent cu metafora sau – în metaforă, mergeam în linia poeziei cu oarece calități raționale, pe altă pistă decât sentimentalismul liricoid cam generalizat pe atunci în Interriverania, în cenacluri și gazete. Raționalul, gândul, ideea sunt de neevitat în artă, inclusiv în poezie, pentru că, precum remarcase Jean Burgos, noi „ne prefacem a crede în forța vie a imaginilor, dar, de fapt, raționăm tot asupra forței ideilor”. Încercam să înțeleg, să studiez, să creez poezia ca pe un câmp de forțe: ideea, sentimentul, rigorile formei, stilului, tensiunea dintre emoție și dorința de cumpănire „la rece” a rezultatelor.

Cu modestia și ne-pretențiunea de rigoare, aș putea să-mi trec în cont – paralel învățaturii pe care o asimilam la facultate – studii libere de poetică. Studii destul de intense, programatice, chiar dacă ar fi fost mai mult intuitive decât metodice, pe care le simțeam oarecum imperativ necesare.

Studiam de sine stătător filosofia de până la împelițările ideologice ale marxismului, dar mai ales ale leninismului. Frecventam pildele și subiectele mitologice, pe cele religioase, acestea de până la înrăitul ateism, care, la universitate, ni se preda ca materie obligatorie, cu consecințe în carnetul de note, iar acesta – cu verde sau roșu la acordarea bursei studentești. Apoi, odată cu înaintarea mea în maturizare... studentească și de debutant în literatură, presupuneam, cu grija de a nu mă face totuși auzit, că

generația 60 nu prea dăduse, nu prea dădea reprezentanți care, pe lângă harul lor, să fie și excelent sau doar temeinic pregătiți intelectualmente, ba chiar se întâmpla ca vreunul dintre aceștia să ne someze, ba chiar să îi înjure în cenacluri pe cei care afixau bruma de învățătură acumulată deja la universitate, dar mai ales prin studiu autodidact.

La ziar, eram și un cronicar începător, care își dădea cu timide și, poate, complezente păreri despre vreo carte sau alta, uneori, din păcate, nu din cele mai indicate de a fi luate în seamă...

Poezia lumii o citeam oricând și oriunde. Lecturile din poezii lumii (din unii deja traduceam) îmi ofereau, îmi deschideau mai multe șanse în descoperirea unor viziuni, abordarea unor teme, ispita unor noi metafore, oarecum de altă factură și cromatică decât mi le puteau oferi versificațiile ce predominau în literatura moldovenească, o parte din care era „a secretarilor” de pe la USM.

Dar, bineînțeles, mă acapara nu doar poezia. O parte din numele autorilor frecvențați de mine, din titlurile cărților pe care le-am citit, le regăsesc în jurnalul meu de student. Spre exemplu, în vara anului 1971 – Simone de Beauvoir, *O moarte ușoară*, Stendhal, *Roșu și negru*, Juan Rulfo, nuvele, Leonid Leonov, eseuri, Alexandru Robot, poemele și publicistica, Moravia, *Povestiri din Roma*, Voltaire, *Povestiri filosofice*, Domenico Rea, proză, Benvenuto Cellini, viața pictorilor, *Măicuța-glie* și *Adio, Gulsari* de Aitmatov.

De regulă, lectura cititorului (de rând...) e una afectivă, distractivă; lectura scriitorului (în special a celui în formare) – una implicit programatică, de studiu.

Pe măsură ce înaintam în debut, ajuns la ziar, unde deja mă întâlneam relativ des cu scriitori afirmați, mă apropiam, cum s-ar zice, de uniunea scriitorilor, înțelegând că cei de la pupitrele puterii culturale oficiale, inclusiv funcționăria organizației scriitoricești, își creau legături sus-jos-pretutindeni, când cu lingușirea, servilismul, când cu informații „utile” despre cutare sau cutare coleg care e un potențial nemulțumit de starea de fapt generală. Aștia, vechilii puterii ideologice, ajungeau în angrenaje fals-valorice, pe piste promovării de sine, cocoțându-se pe treptele iremediabile teșite ale realismului socialist.

Ca și aceștia, nu prea mulți scriitori reușeau să se opună bizarelor ingerințe ideologice, preceptelor programate partinic constrângătoare care făceau ca spiritul omului de creație să nu mai fie ce ar fi trebuit să ajungă în virtualitatea potențialității, intelectului, originalității sale ca dat nativ și fortificat prin achiziții spirituale, studiu; în virtualitatea și virtutea preferințelor, chibzuințelor conștiente firești ale unui program de edificare de sine ca om de creație.

Prin urmare, la o vârstă la care ceea ce s-ar numi ideal (se mai numește, azi?...), ceva care, precum se știe, de obicei e de neatins totuși – sau ceea ce ar fi proiecție de scop relativ îndepărtat, am debutat și eu. Apoi aveam să-mi scriu câteva cărți în acele timpuri în care uniunea scriitorilor era forțată să devină o instituție primitiv-standardizată, strânsă în chingile ideologicului, realismului socialist, dacă ne gândim la ce li se cerea condeierilor să scrie ca servi obedienți ai puterii. Libertatea de creație era sublimată, lumea scriitoricească fiind „diriguită” prin inocularea și însușirea unor norme sociocomuniste aberante.

Dintr-un posibil Ego în deplină forță de creație, originalitate și demnitate, comunismul uneori făcea altceva, orice virtuală personalitate de creație ajungând un... micro-ego terorizat de supușenie și spaimă. Un microego greu de identificat până și sub puternicul microscop al psihanalizei (sănătoase).

Sper că, în măsura în care se putea totuși, m-am opus înregimentării și cântării în falset la drapelul cu secera și ciocanul pe el, ținând să fiu un autor (auto)crescut în cultul valorilor vieții în libertate, cel puțin a celei interioare, cât mai vastă; al valorilor literare, artistice universale, și nu al servilismului ticălos față de bolșevismul opresiv.

Din cauza neînregimentării mele sigur că mi s-au făcut nedreptăți, și atunci când am fost scos din pâine de la *Tinerimea Moldovei*, și atunci când mi se repartizase, în sfârșit, o casă de la uniunea scriitorilor, însă după care decizia a fost anulată, pentru că unul dintre secretari, L.D., a considerat că e mai cu cale să i-o repartizeze unei dactilografe. Iar până atunci un alt secretar, A.B., i-a oferit o garsonieră fiului său. De fapt, acei secretari mereu se contrau în nedeslușita problemă între ei: care e al doilea, imediat după primul, Boțu, și care este al treilea, iar șmecherul de prim-secretar la scriitori lăsa deliberat intriga deschisă, știindu-se astfel, implicit, venerat

– nu? – odată ce ceilalți doi țineau morțiș să se alinieze imediat în urma și umbra sa. În fine, au fost cazuri și necazuri, cărora a trebuit să le fac față, ba chiar pentru depășirea cărora „mă înarmasem” cu o concluzie cvasioptimistă a lui Gheorghe Bevizconi: „În muncă să ne răzbumăm față de orice încercare sau răutate omenească. Capacitatea nu poate să nu triumfe. Va veni o zi, care va fi a noastră, chiar dacă va întârzia”. Munceam, conștient că sunt net superior celor „norocoși”, agreați de secretarii scriitorilor sau cei de la partid, de bicisnicii diriguitori de pe la edituri.

Sud-Est cultural
Nr. 3, 2018

Acum 50 de ani.
poet român debutant
în URSS

Fiind oarecât precaut în acest misterios domeniu al apariției și evoluției unui tânăr scriitor, aș zice că în formarea, dar mai ales în orientarea mea estetică *nesovietică*, un rol de neglijat au avut două cărți deosebite în contextul post-dezghetului hrușciovist: *Oameni, ani, viață* a lui Ilya Ehrenburg și *Iarba uitării** a lui Valentin Kataev (pe 27 aprilie 1970 notam în *Jurnal*: „Am început să-l citesc pe Ehrenburg, «Oameni, ani, viață». Prologul sesiunii de examene e destul de amenințător”.) Întâmplarea făcuse ca, pe când consultam colecția revistei *Novii mir* la Biblioteca Republicană pentru o teză de curs, am dat și de numerele în care fusese publicată respectiva carte a lui Ehrenburg. Nu știu dacă aș fi citit-o, dacă nu mi-ar fi atras atenția o notă circumspectă, în care redacția lua distanță față de teme, idei, nume apărute în virtutea subiectivismului autorului. Încă pe atunci Ehrenburg era considerat un clasic în viață al literaturii sovietice, uns cu toate alifilele aprecierilor oficiale, predat în școală etc.

De ce o fi fost oare circumspect însuși redactorul-șef de la *Novii mir* Aleksandr Tvardovski, care ceva mai târziu avea să-l publice pe însuși Aleksandr Soljenițin? Curiozitatea m-a pus pe o lectură atentă a acestei opere a lui Ehrenburg, în care mă captivau cu adevărat memoriile sale pariziene, viziunea sa destul de neortodoxă asupra artei occidentale, în care ca protagoniști apăreau Picasso, Renoir, Cézanne, Manet etc., scriitori francezi, actori. Ehrenburg invoca și numele unor scriitori ruși/„sovietici” despre care nu se prea știa – Mandelștam, Ţvetaeva, Babel... Plus că, în întregul ei, ca stil, atmosferă, substanță memorialistă, dar și poetică, această carte emana un estetism aparte, o pledoarie pentru altfel de artă/literatură decât cea a realismului socialist.

Era manifestată prudență și față de *Iarba uitării* a lui Kataev, și acesta un stâlp de nădejde al regimului, se părea, dar care, iată, punea probleme (se subînțelegea din nota redacției *Novii mir*) ideologiei, realismului socialist. Narațiunea lui Kataev avea fler, antren, ținea mereu aprinsă curiozitatea, îi solicita cititorului chiar abilitatea de a descifra unele momente, detalii, de a ghici cine ar fi cutare personaj (Comandorul, Prințșorul, Ochi albaștri, heteronime sub care un cititor cât de cât avizat îi „depista”, respectiv, pe Maiakovski, Hlebnikov, Burliuik, Mandelștam, Esenin, Bulgakov, Bagrițki...).

Din aceste cărți ale lui Ehrenburg și Kataev un student, precum mă aflam, descoperea o lume a literaturii și scriitorilor necunoscută până la acea lectură, ce părea realizarea unei șanse cu adevărat norocoase, ce-l făcea să înțeleagă că, de fapt, nu este chiar totul cum se spune în manualele de istorie sau în istoria literară bolșevică despre prima jumătate a secolului XX. Era o lectură care te făcea să înregistrezi anumite disonanțe... instructive, fără de care destinul, la cei 18-19 ani ai tăi, ar fi putut s-o ia în cu totul altă parte. Din acele cărți pricepeai că există și *altceva* totuși în raport cu cursul ideologic și cu dezghețul hrușciovist care, din păcate, deja era stopat. (De altfel, termenul *dezgheț/ommenel* îi aparținuse de asemenea lui Ehrenburg și tot în revista *Novii mir* fusese lansat, în 1956.)

În fine (de etapă), debutantului în literatură, dar și în... lectură serioasă i se ofereau sugestii pentru conturul unui nou sistem de

coordonate estetice, artistice, filosofice orientative întru urmarea și consolidarea destinului său încă fragil de poet ispitit de modernitate.

(Alte extrase din *Jurnal*:

„28.XII.1969. Revista «Secolul 20», nr. 1-2, 1967. În bună parte, dedicată lui Picasso... Articole semnate de André Breton, Gertrude Stein, Ilya Ehrenburg.”

„27.II.1971. Îi citesc pe Ehrenburg. Extraordinar. Câtă lume, câți oameni... Pomenește și de un basarabean, pictor. O carte la care poți reveni oricând.”

„2.III.1971. La ora de catedră militară, locotenent-colonelul Danilov mă dădu afară. Motivul: aveam pe masă volumul «Liudi, godi, jizni» («Oameni, ani, viață») al lui Ehrenburg. Închis. De cum intră, gradatul dă cu ochii de carte. «E bună, dar, înainte de toate, datoria!» zice, ridicând acest volum și izbindu-l de masă. Eu tac. El însă mai ia o dată cartea și iar o izbește de masă. Eu, nedumerit: «Tovarășe locotenent-colonel, oare astfel trebuie să ne comportăm cu cărțile?». O, zeule Marte! Ce explozie de nervi! Colegii încremeniră, gradatul strigă: «Ne uci ucioni!» (Să nu-i înveți pe cei învățați!). Dar s-a cam potolit. Pentru că m-a expedit afară pe un ton obișnuit, nu răstit.”)

Însă, iterez, la nivelul de instruire și inițiere a unui debutant de la Chișinău, pentru mine un rol de căpetenie avu și *Iarba uitării* a lui Valentin Kataev, pe care, de la un moment dat, o conștientizam și o „asimilam”, în anumite pasaje cu tentă teoretică chiar o studiam, ca pe o irepetabilă prelegere captivantă, instructivă. Mai bine zis, lecțiile despre literatură pe care i le dădea Ivan Bunin, academician la 42 de ani (în Odessa albgardistă), tânărului Valentin Kataev încercam să le însușesc și eu. Printre altele, Bunin îi spunea ucenicului său ascultător: „Să scrii zi de zi, ca și cum te-ai afla la muncă, la serviciu”.

Mă mai gândeam atunci la varianta românească a titlului *Ierba uitării*, plecând de la efectul ei inițiativ, că ar putea fi și „Iarba-fiarelor”, acest nume stând și pe o carte de eseuri pe care o publicase la Chișinău George Meniuc. E multă poezie în legenda cu iarba-fiarelor, care se mai numește și a filosofilor (la București, studentul Meniuc fusese coleg la Filosofie cu Geo Dumitrescu);

iarba-fiarelor, care se întrupă din picăturile de sânge căzute pe pământ din buricul lui Iisus răstignit. Planta e de forma unei inimi și are efecte miraculoase: poate înmuia fierul, oțelul; poate deschide orice lacăt, încuietoare, ba chiar și Poarta Raiului. Omului îi oferă codul de a descifra și a înțelege limba animalelor, păsărilor, plantelor. Cum poate fi găsită? Se târăște un lacăt prin iarbă, care se deschide la atingerea cu iarba-fiarelor. Lanțurile și opritorile cailor, legați noaptea să pască, dacă ating iarba-fiarelor – se desfac. Aruncată în râu, ea plutește contra curentului apei. Dacă puii ajung în captivitate, pentru a-i elibera, iarba-fiarelor este adusă de ciocănitoare și grangur, arici și jder. Apoi zice folclorul (în anul întâi și doi universitar chiar aveam un curs special despre creația populară orală): „Dar la beci ce mi-și găsea?/ Lacăt mare cât plosca./ Tudorel ce mi-și făcea,/ Iarba-fiarelor c-avea,/ Degetul cheie punea,/ Lacătul că-mi deschidea/ Și-n beci, mări, de-mi intra”.

Iar Ivan Bunin (soția a doua îl numea Ioan), care avea să devină laureat Nobel pentru literatură, al cărui nume fusese interzis în Rusia sovietică mai bine de cincizeci de ani, îi dădea lecții și sfaturi despre arta scrisului debutantului Valentin Kataev, vorbindu-i și de eterna prezență a poeziei în toate ale lumii, vizibile și invizibile. Mă fascina însuși textul memorialistului/prozatorului/poetului Kataev, stilul de o plasticitate rar întâlnită la *realist-socialiști*, densitatea metaforelor aparte, dar și a metaforismului general al narațiunii care, din pasaje mai restrânse sau mai întinse, emana o stare *sui generis* poetică. Mă surprindeau epitetele create ca și cum ad hoc, unora dintre care nu le puteam găsi echivalente românești, ca, să zicem, acestuia: *тигрово-абрикосовый цвет* (*tigrovo-abrikosovii tsvet*). E un dublu epitet, ce nu se lasă tradus, decât... „povestit”, fiind vorba de *o culoare ce le îmbină pe cele a blâniei tigruului și a caisei coapte*. Era aici deja ceva din ce aveam să aflăm mai târziu despre *verbocreația* avangardiștilor ruși, despre care tot de la Kataev aflăm pentru prima oară, din acea „Iarbă a uitării/a fiarelor”. Amintind de Aleksandr Blok, mare poet, care trecea și el prin criza simbolismului, memorialistul întredeschide intrarea în culisele apariției akmeismului, egofuturismului, futurismului, cu manifeste de genul „O palmă dată gustului public” sau titluri de publicații ca „Luna pierită”. În scenă apare intempestivul Vladimir Maiakovski, care

avusese lecturi poetice și în Odessa, unde locuia Kataev, dar și la Chișinău. Tânărul Kataev admira metaforismul maiakovskian, revenind în câteva rânduri la poemul care îl fascinase cu: *Dar voi/ nocturne ați putea cânta/ La flautul/ înaltelor burlane?! sau, în special, la „Portul”* (1912, pe care și eu aveam să le traduc la începutul secolului XXI): *Cearșafurile apelor erau sub pântecul curbat./ Le sfâșia un dinte alb întru-nmulțirea valurilor./ Era urlul de trâmbiță – de parcă s-ar fi turnat/ amor și pohță cu arama goarnelor./ În leagănele intrărilor bărcile stau lipite/ de mamelele mamelor de fier, forjate./ În ale vapoarelor urechi asurzite/ ard cerceii de ancore nemișcate.*

Astfel se făcea că de la Kataev mi se întâmpla să iau prima lecție despre avangardismul literar rus, fenomenologie care, încetul cu încetul, avea să se înstăpânească în destinul meu de scriitor, dar și de traducător.

Cred că și aceste două cărți, ale lui Kataev și Ehrenburg, mi-au trezit pasiunea pentru eseistica și exegetica literară, care lucra în firea mea cu poezia de pretutindeni, dar mai ales cu cea românească. În primii mei ani de studenție apărea colecția editorială „Luceafărul”, dar și altele, care, cu timpul, ajunseseră renumite: „Cele mai frumoase poezii”, „Poesis”, „Orfeu”. În „Poesis” au apărut, în acei ani (am la îndemână volumele respective și, cu titlu de exotism, dau și costurile lor, în bani sovietici sau românești), Ruben Dario (24 de copeici), Georg Trakl (22 cop.), Bertolt Brecht (24 cop.), Paul Celan (62 cop.), Arthur Rimbaud (33 cop.), Emily Dickinson (14,50 lei românești), Eugenio Montale (8,50 lei), Alain Bosquet (53 cop.).

Iar în politica editorială sovietică în ce privește traducerea poeziei universale se întâmpla un lucru ca și paradoxal. Pe cât părea a fi de restrictiv realismul socialist, inclusiv în prozodie, încurajând versificațiile „încheiate la toți nasturii”, tradiționale ca formă și, de multe ori, plicticoase în conținutul lor, cu atât mai eficient și mobil/abil, parcă în contrasens, părea să fie un mare contingent de traducători, care aduceau în arealul cultural sovietic, în special prin intermediul limbii ruse, mari poeți ai lumii. Editurile lansaseră multe colecții, cum ar fi „Maeștri ai artei traducerii”, „Poezia lumii”, „Poezia Americii Latine”, „Poezia europeană”. Existau colecții din poezia clasică a Japoniei, Chinei, Vietnamului, Coreei,